

Ренета Божанкова

ИНТЕРНЕТ ПОЕЗИЯТА - ТИПОЛОГИИ И ТЕНДЕНЦИИ¹

Създаването и публикуването на поетическо творчество в Интернет вече почти две десетилетия се коментира неизменно като новост в културата, докато всъщност тази практика отдавна вече, поне за мрежовото общество, е придобила статут на обичайна, следваща при това не линията на развитие на литературните процеси, а по-скоро тази на технологичните иновации. Явлението *Интернет поезия* съществува във всички национални сегменти на глобалната мрежа, но проявява специфични черти, намиращи се в зависимост от съществуващите културни традиции. И докато теорията на киберпоезията се разработва преди всичко в англоезичен вариант, така всъщност интернационализирайки наблюденията, типологиите и терминологията, актуалната литературна критика функционира в рамките на националния контекст и националния език. Казаното в пълна сила е валидно за руската литература и за електронната поезия на руски език, като мненията за последната имат впечатляваща амплитуда - от въодушевено-позитивни през скептични и негативни до напълно отричащи съществуването на отделно и заслужаващо научна рефлексия явление. Постоянно нарастващите динамика и обем на онлайн общуването и публикуването обаче доказват, че поетически произведения в мрежата, отличаващи се с изява на различна степен на професионализъм, творческа оригиналност и целенасоченост на авторското намерение, се създават в изобилие и намират своите читатели, зрители, слушатели онлайн. Нещо повече, те се превръщат в специфични кондензационни ядра, около които се консолидират нови групи и общности. Оригинална визия за ролята на Интернет поезията в тези процеси предлага Олег Аронсон, който избира да говори даже не за общност, а за "поетичен народ", визирайки многолюдната и сплотена около идеята за стихотворство онлайн публика от творци, създаващи "безкраен и явно изобилно-излишен поток от думи, ритми и рими, живеещи някакъв свой живот" [Аронсон 2006]. Аронсон поставя под съмнение литературния характер на Интернет поезията, като отбелязва, че тя дори не участва в процесите на производство на клишета в масовата култура)², а използвайки "конкретни материални стихотворни машини (хора и

¹ Публикацията се осъществява с подкрепата на фонд "Научни изследвания" на СУ "Св. Климент Охридски".

² Аронсон пише: "Интернет-поезия интересна именно тем, что, будучи включенной в режим

програми)“ [Аронсон 2006], създава текстове, подобни на тези, за които са мечтали сюрреалистите.

Проследяването на дискусиите по повод поезията в рускоезичния сегмент на мрежата и в специализираната периодика от последните няколко години, извежда няколко тенденции - отрицание на съществуването на “мрежова поезия”, констатации относно промяната на културния регистър, в който се намира Интернет поезията, разпознаване на поезията в различни словесни практики на киберкултурата, поезия, буквално разпрашила се в онлайн проекти от различни жанрове. Тази ситуация налага да се потърси подреждане на откъслечните факти или поне да се определят широките граници на явлениято, като особено важно е, приемайки или отричайки суверенното съществуване на Интернет поезията, да притежаваме увереност в тъждеството на анализирания обект. Ето защо е необходимо да се спрем преди всичко на терминологията.

В изследванията, посветени на поезията в Интернет, “дигитална” е едно от най-често използваните определения. Следват “електронна” [Glazier 2001], “техногенна”, “мрежова”, “кибер” поезия [Zervos 2007; Funkfouser 2007], като всяко от тези определения е свързано с теория, научен авторитет, или дълго просъществувал успешен онлайн проект. Катерина Давинио, италианска поетеса, куратор и изследовател на културата, предлага да се говори за “технопоезия”, вземайки предвид широк кръг от поетически произведения, създадени чрез различни технологии - кино, телевизия, компютър, Интернет, холограма [Davinio 2002]. Американският поет Едуардо Кас, също известен с кибер-експериментите си и рефлексията си върху тях, в редица свои студии е на мнение, че по-скоро би трябвало да се използва словосъчетанието “поезия на новите медии” (new media poetry), макар и “кибер”-префиксацията нерядко да се среща в неговите текстове [Кас 2007].

Изброените термини ограничават възможните значения и позволяват да бъде очертан кръгът от явления в нашия аналитичен фокус. По този начин, електронна или дигитална поезия не означава задължително и мрежова, Интернет поезия; терминът киберпоезия от своя страна е свързан както с киберкултурата в Интернет информационните полета, така и с широкото разбиране и със самото тематично разработване на киберпространството в съвременната литература. Едно по-тясно разбиране

массовой коммуникации, она не участвует в политике воспроизводства образов и клише. Перед нами настоящее множество разнородных сингулярных стихотворных жестов, в хаосе которых нет никакого *общего* направления и цели. И в этом поэтический народ не есть та масса, которая стала субъектом потребления современных медийных образов. Поэтический народ – множество непотребительского действия.” [Аронсон 2006]

на киберпоезията отнася към нея единствено произведения, чиято тема е животът във виртуалната реалност³. В терминологичните спекулации се налага и още едно разграничаване - в употребата на определенията дигитална и дигитализирана, отразяващи мястото и начина на пораждаване на текста, създаване в и за дигитална среда или възпроизвеждан в нея след по-ранна печатна или ръкописна фиксация. Цитирайки изследване на Р. Симановски и адаптирайки го към своята проблематика, Е. Шмидт предлага да се разграничават дигитална, дигитализирана и мрежова литература и, съответно, поезия. Такова отчетливо диференциране обаче губи позиции през годините, изгласкано в оперативната критика от по-обща названия като мрежова (сетевая) поезия и Интернет поезия, определения, оказали се доста обхватни и затова подходящи за обозначаването на разноформатни стихотворни произведения и продукти. Смятаме, че със същите основания, визирайки други задължително присъстващи характеристики на явлението, можем да говорим за киберпоезия (понятие, широко присъстващо в англоезичната теория) и за дигитална поезия (имайки предвид актуалната цифрова форма и съответно контекст на разглежданите текстове).

Жанровете и формите на съществуване на дигиталната поезия, по консенсусно мнение на изследователите на киберкултурата и съвременната литература, произхождат както от практиките на авангардистите от началото на XX век, така и на поставангардистите от неговия край. В тази връзка Е.Шмидт пише: “Движещи се думи, танцуващи букви, динамични взривявания на текста - такъв е арсеналът от похвати, които литераторите и художниците на руския авангард от началото на 20-ти век използват в борбата си срещу неподвижността и вкаменелостта на нормативния литературен език (...). Днешните художници на словото в така наречените “нови” медии, благодарение на дигиталните технологии, имат на разположение далеч по-широк спектър от похвати за реализация на отдавнашните мечтания на литературата.” [Шмидт 2006]. Към мнението на Е. Шмидт ще добавим и мнението на Н. Маршалкович: “Ако Маяковски, братята Бурлюк, Хлебников, Маринети бяха се родили

3 Наблюденията над тематизирането на Интернет в поезията, която е създадена в самата мрежа, както и над поетическите рефлексии над самия процес на творчество в цифрова среда, отвеждат до офлайн творби, посветени на Мрежата, както и до почти документални опити в мерена реч да се фиксират онлайн изживяванията. Привеждаме в оригинал репликата на един киберпоет: “Это киберпоззия... для тех, кто вырос на операционках с текстовой оболочкой, для тех, кто помнит, что такое Фидо и дос. Для тех, кто живет в интернете... Это просто ностальгия по первым строчкам кода, по убитому времени, когда сутками смотришь только в монитор, забывая о реальности. Для того, чтобы понять стишок, не надо быть великим программистом, надо просто быть в глубине души киберпанком, пусть и не признаваться в этом.” (<http://zox.ru/forum/archive/index.php/t-744.html>)

сто години по-късно, можем да си представим, с какъв възторг биха се отнесли те към възможностите на компютъра и още повече - на Интернет” [Маршалкович 2000]. Изучаването на дигиталната поезия навлезе вече в академичната си фаза, в която се проявяват такива задълбочени и пространни описания и изследвания на явлениято в историческа перспектива, като книгата “Предистория на дигиталната поезия. Археология на формите” на К. Фанкхаузер, изследователския уебсайт на Д. Джонстън Digital Poetry Overview, посветен на хронологията на развитието на дигиталната поезия, студията на К. Бриленберг Уърф, където между другото е казано за преобразенията на дигиталната поезия следното: “Думите заприличват на цветове, цветовете - на думи, текстовете - на здания и пространства, звуци се чуват в пространството. Тези контаминации водят началото си не толкова от утопическите видения на Вагнер за единството на изкуствата, колкото от авангардистките експерименти.” [Wurth 2006].

Информационните и комуникационните технологии в последните две десетилетия на ХХ век дадоха възможност за развитие на нови форми на поезия и, което е особено важно, позволиха на текстуалната култура да получи, макар и за кратко, реванш в състезанието с визуалната. Технологиите детерминират и класификациите на дигиталната поезия, широко присъстващи в обзорите и анализите на електронните произведения. Н. Байхлайтнер, например, разглежда няколко разновидности: хиперпоезия (лабиринтни структури, създавани на основата на хипервръзки), визуална поезия (наследява похватите на конкретистката поезия, използваща “материала” на буквите и знаците), кинетична поезия, както и поезия, генерирана от програма [Bachleitner 2005: 303]. Сходни с тази класификация са разновидностите, предлагани от Л.П. Глезиер: хипертекст, визуална и кинетична поезия, произведения в “програмируема медия”. К. Давинио от своя страна, приемайки по-широкото базово название “технопоезия”, представя ред нейни вариации: визуална поезия, хипертекст, хипермедийна поезия, CD-ROM, e-mail, SMS поезия, колективно творчество, нет-поезия и други. Наследената от постмодернизма склонност към каталогизиране, създаване на таблици, списъци, изброявания, азбуки на културните обекти, продължава и в текстовете на киберкултурата, и, тъй като и поетическата традиция, и актуално създаваните творби-хибриди, позволяват фино разграничаване на жанрове и жанрови форми, разглежданите и ред други автори предлагат в следващи свои трудове все нови и нови класификации. Те също са неизбежно зависими от променящите се технологии.

Рускоезичният сегмент от Интернет дава възможност да бъде създадена отделна класификация на представената там поезия. Преди всичко трябва да се има предвид огромният масив от дигитализирани поетически текстове, преминали от печатната зона на литературата в електронната. В тези текстове, с изключение на облекчения достъп и бързото опериране при аналитични процедури, много автори не намират съществена разлика в сравнение с додигиталната епоха. Бихме възразили, че, макар тези текстове да са възпроизведени като статични и двуизмерни, каквито са в класическата си форма, новият контекст радикално ги променя и по нов начин моделира възприятието. От друга страна, съществуват редица места в мрежата, където могат да бъдат наблюдавани авторски проекти и отделни творби, безусловно или колебливо отнасяни към поезията, но заедно с това съпътствани от определенията *мрежов*, *дигитален*, *кибер*. Работите на Георги Жердев и съавторите му, например, представляват експериментално, технологично моделирано, често колективно творчество на поети и художници - флаш-поезия, слайд-шоу, мултимедия, като текстът дори може да бъде факултативен елемент ("Буквално", "Чита-Иркутск-Петербург-Москва. Записки", "В метрото и отвън", "Сонети")⁴. Тези произведения са създадени на основата на постоянно и продуктивно напрежение между вербалното и визуалното начало, в резултат на което на възприемащото съзнание се налага да ги сравнява или сблъсква, промъквайки се по пътя си към смисъла. Удоволствие и игра, удивление и недоумение са постоянните спътници на преглеждащите или четящите тези или произведенията на други автори, между които особено се открояват "Знаци" на Иван Левенко⁵.

Поезията на друг автор, Дмитрий Авалиани, представлява истинска демонстрация на възможностите за динамизиране и метаморфоза на текста в електронна среда, като изборът на онлайн или офлайн четене от екран не повлиява на характеристиките и модификациите на творбите. Това е поезия, която не е дигитална по рождение, но технологичната среда дава свобода и естественост, които, оценени от публиката, превръщат "динамичните палиндромии" "Листовертни", както и "Анаграми", "Зодиак", "Календар" в едни от най-известните поставангардистки творби в мрежата. Отделни похвати и жанрови форми на класическия авангард в комбинация с техноприложения разпознаваме и в творбите на Елена Кацуба - проектите "Палиндронавтика", "Изо-стихове", "Стихийни мутации", "Фотопалиндромии", "Залез-палиндром". Всички тях Елена

4 Георги Жердев на сайта "Сетевая словесность" - <http://www.netslova.ru/zherdev/>.

5 В проекта "Мрежова словесност" ("Сетевая словесность"), раздел "Кибература" - <http://www.netslova.ru/levenko/znaki.html>.

Кацюба определя като “лингвистичен реализъм”, като така фокусира вниманието върху работата с думите, винаги наново събирани, винаги новозначни и така уникално-индивидуални: “Самият текст се образува в момента на произнасянето, виейки се, като лоза, около буквата Р” [Кацюба 2003].

Освен склонността към реактуализация в дигитална среда на авангардистките практики, в мрежата, където тъждеството на дигиталните технологии води създателите на таксономии в киберпоезията към глобално единомислие и дори единословие (жанровите имена не се превеждат, не се калкират, а минимално се адаптират към приемащата ги езикова система и пилотните англоезични термини *hyperpoetry*, *digital poetry*, *cyberpoetry*, *holopoetry* са винаги разпознаваеми), съществуват и национално специфични заимствания от книжната и устната традиция, както и с лекота приети чужди жанрови образци, придобили глобална популярност. Пример е увлечението по концентрираната изразност на хайку, съвпаднала с тенденцията към минимализъм в изкуството на постмодернизма. Така в мрежата се появяват онлайн конкурси и тематични сайтове, представящи вариации на жанра, любителски колекции на хайку и обработени електронни публикации. В руската мрежа отклик на тази тенденция намираме в “танкетките” на А. Верницки (“свр̀х-кратка твърда форма”⁶), “градината на разклоняващите се хокку” (“сад расходящихся хокку”) на Р. Лейбов и Д. Манин, “буриме” на Д. Манин⁷ и “еднословията” (“однословие”) на М. Епщейн⁸. Тук е необходимо да уточним, че тези проекти, освен че често са реализирани като колективно творчество, имат и игрови характер, възплъщавайки така двете изначално присъщи характеристики на мрежовия живот, общуване и творчество.

Тенденциите в Интернет поезията в рускоезичния сегмент не се изчерпват с авангардизма и минимализма, те имат още няколко проекции, които в едни случаи са сходни с тези в глобално онлайн представяната киберпоезия, а в други - с актуално протичащи процеси в националната литература. Преди да направим опит за обобщение на тези тенденции, е необходимо да уточним, че, тъй като контекстът на наблюдателя неизбежно влияе върху интерпретацията, нашата извънпоставеност спрямо литературната ситуация в Русия от една страна, и свидетелската позиция, “вътрешното виждане” по отношение на онлайн културните процеси в тяхната диахрония (от средата на 90-те години на XX век) и в

6 Проектът на А. Верницки се нарича “Две строки шестъ слогов” - http://26.netslova.ru/Teoria_Tanketki.

7 “Буриме” на сайта “Центролит” - <http://centrolit.kulichki.net/centrolit/cgi/br.cgi>. - <http://centrolit.kulichki.com/centrolit/manin/>

8 Проектът на М. Епщейн е озаглавен “Дар слова” - <http://www.emory.edu/INTELNET/dar0.html>.

актуалната им синхрония, от друга, предопределят специфичния избор на наблюдавани достъпни обекти и аналитичните акценти на обзора. Така при разглеждането на ред образци на Интернет поезията се откроява развитието на няколко тенденции, част от които вече са отбелязани и от други изследователи:

- “технозависимост” - синтез, синестезия, мултимодалност на произведенията на Интернет изкуството, включително и на поезията, с което се обясняват и известната уклончивост на терминологията, и колебанията при определяне на жанровите граници на мрежовата словесност;

- “авангардозависимост” - възможностите на дигиталните технологии и на онлайн комуникацията дават възможност на поетите да реализират дори и най-радикалните идеи на авангардистите и по-специално на футуристите (някогашният им дързък избор на име напълно се оправдава от наблюдаваните процеси в електронната литература - изкуството им действително се оказва изкуство на бъдещето или поне на края на ХХ и началото на ХХІ век).

- миниатюризация - действия на основата на принципа “на един екран” и на програмираната комплексност на възприятието, което на свой ред е основа за жанрова миграция и хибридизация;

- новелизация на поезията, водеща и до промяна на поетическата персонализация, като тази особеност е регистрирана преди всичко за традиционната печатна поезия [Кукулин 2010], но откриваме отделни изяви и при кибер творбите;

- нова функционалност на поетическото произведение-продукт, преди всичко отнесена към общуването, като аспект на тази функционалност е “многодомността” на онлайн поезията, т.е. множествеността на местата, където тя може да бъде разположена и съответно открита;

- единство на киберконтекста, в който съществува съвременната електронна литература и киберпоезията, в частност; с това е свързана реактуализацията на класицистичното триединство: *място* - глобалното виртуално пространство; *време* - мигновеност, “култура на реалното време”; *действие* - световно подреждане на лица и събития, подчинени ако не на общ замисъл, то на обща идея.

Изобилието от дигитална онлайн поезия характеризира далеч не само руската мрежа, поезията е достъпна, богато представена и разкошно мултимедийно рамкирана (със звук, цвят, изображение, динамика) във всеки национален и езиков сегмент на Интернет. Толкова букви и образи никога до сега не са побирали книгите на всички епохи, толкова публика не се е срещала, за да чете и твори поезия през всички времена.

Ето защо едва ли ще е оспоримо твърдението, че подобно насищане с поетическо слово, със слово въобще, цивилизацията не познава в домрежовата епоха.

ЛИТЕРАТУРА

Аронсон 2006 - *Аронсон О.* Народный сюрреализм. Синий диван. 2006. Вып. 8. Цит. по: <http://www.polit.ru/research/2006/08/04/aronson.html>.

Бирюков 2004 - *Бирюков С.* Поэзия: модули и векторы. Словариум Елены Кацюбы // *Топос*, 29.11.2004. (<http://www.topos.ru/article/3052>)

Галина 2008 - *Галина М.* Арахна. // *Знамя*, 2008, №4.

Кацюба 2003 - *Кацюба Е.* Лингвистический реализм, или множество мгновений по имени “Я”. (Патерик), Интернет-журнал “Пролог”, 01.02.2003. (<http://www.ijp.ru/razd/pr.php?failp=01000100177>).

Кукулин 2010 - *Кукулин И.* “Создать человека, пока ты не человек...”. *Заметки о русской поэзии 2000-х* // “Новый Мир” 2010, №1 (http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2010/1/ku11.html).

Маршалкович 2000 - *Маршалкович Н.* Аргентинские футуристы эпохи киберкультуры. - *Text Only*, 4, 2000 (<http://www.vavilon.ru/textonly/issue4/march.htm>).

Ракита 2003 - *Ракита Ю.* “Кремниевый век” сетевой поэзии. // *Октябрь*, 2003, №4.

Шмидт 2005 - *Шмидт Э.* Буквальная (не)движимость. Дигитальная поэзия в РуЛиНете // “Russian Literature”, LVII (2005). (См. также и сайт “Сетевая словесность”, <http://www.netslova.ru/schmidt/digital.html>).

Эпштейн 2000 - *Эпштейн М.* Однословие как литературный жанр // *Континент*, 4, 2000 (<http://magazines.russ.ru/continent/2000/104/ep11.html>).

Bachleitner 2005 - *Bachleitner N.* The Virtual Muse. Forms and Theory of Digital Poetry. In: *Theory into Poetry: New Approaches to the Lyric* by Eva Mueller-Zettelmann and Margarete Rubik. Amsterdam - New York, 2005.

Davinio 2002 - *Davinio C.* TECNO-POESIA E REALTA VIRTUALI (Techno-Poetry and Virtual Realities). Mantova, 2002 (<http://xoomer.virgilio.it/davinity/publications.htm#computer>).

Funkhouser 2007 - *Funkhouser C.* Prehistoric Digital Poetry: An Archaeology of Forms, 1959-1995. University of Alabama Press, 2007.

Glazier 2001 - *Glazier L.P.* Digital Poetics. The Making of E-Poetries. University of Alabama Press, 2001 (<http://epc.buffalo.edu/authors/glazier/dp/>).

Johnston - *Johnston D.J.* Digital Poetry Overview. (<http://glia.ca/conu/digitalPoetics/prehistoric-blog/>).

Kac 2007 - *Kac E.* (ed.). Media Poetry: an International Anthology (2nd ed.). Bristol, 2007 (<http://www.ekac.org/media.html>).

Moore 2004 - *Moore S.* The Doubling of Place: Electronic Media, Time-Space Arrangements and Social Relationships. In Nick Couldry and Anna McCarthy (eds.) *Media Space: Place, Scale and Culture in a Media Age*. London, 2004.

Wurth 2006 - *Wurth K.B.* Multimediality, Intermediality, and Medially Complex Digital Poetry // Review of Literatures of the European Union, 5, 2006 (http://www.rilune.org/mono5/3_brillenburg.pdf).

Zervos - *Zervos K.* Works. (http://pandora.nla.gov.au/pan/10267/20020306-0000/www.uq.net.au/_zzkozerv/work.html).

Zervos 2007 - *Zervos K.* The Virtualization of Poetry and Self // e-poetry 2007, University Paris8 (<http://epoetry.paragraphe.info/english/papers/komninos.pdf>).

(Последна дата на посещение на цитираните електронни адреси - 31 август 2010 г.)